

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **Пашиніна Олександра Анатолійовича**
«Правові форми реалізації права власності у сфері господарювання»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Категорія власності посідає особливе місце в суспільній свідомості та загалом у суспільному житті. На будь-якому історичному етапі функціонування держави і суспільства основою економічного розвитку виступає власність – складне явище, котре має безліч властивостей, ознак і якостей, виражається в різноманітних формах, що дає підставу бути об'єктом аналізу різних областей наукових знань.

В умовах трансформації економічної системи саме відносини власності мають все більший вплив на економічне зростання та забезпечення його сталого розвитку. Відносини власності мінливі, еволюціонують разом із трансформацією всієї економіки та суспільства в цілому.

Глобалізаційні та макроекономічні процеси, швидко змінюване конкурентне середовище надають суб'єктам господарювання можливості набувати широких повноважень із використання майна в сфері господарювання, зокрема шляхом реалізації права власності. Для ефективного здійснення господарської діяльності необхідна достатня власна майнова основа, яка є базовою складовою для виробничих процесів, супроводжує взаємодію між учасниками господарських відносин, забезпечує виконання господарських зобов'язань та економічну самостійність суб'єктів господарювання. Враховуючи різноманітність відносин у сфері господарювання та способів розпорядження майном правові форми реалізації права власності мають забезпечувати широкий спектр можливостей суб'єкта господарювання, як власника майна, а саме: щодо здійснення засновницьких повноважень власника, управління майном під час провадження діяльності, розпорядження майном шляхом вступу у відповідні договірні відносини. При цьому ефективність впровадження відповідних

правових форм реалізації права власності у сфері господарювання в значній мірі залежить від належного правового регулювання відносин, які виникають в цій сфері, оскільки неадекватне відображення в праві економічних інтересів суб'єктів господарювання в подальшому можуть призвести до негативних наслідків фінансового характеру, зниження конкурентної та інвестиційної привабливості тощо. Зрештою, розвиток таких процесів безпосередньо впливатиме на стан господарського правопорядку в країні.

На законодавчому рівні, як наголошує ст. 92 Конституція України, правовий режим власності визначається виключно законами України, а згідно з ч. 3 ст. 134 Господарського кодексу України (далі – ГК України) правові форми реалізації у сфері господарювання визначаються цим Кодексом і законом. Крім ГК України, норми щодо правових форм реалізації права власності закріплені в Цивільному кодексі України, інших законах та підзаконних нормативно-правових актах, у тому числі прийнятих за час введеного воєнного стану в Україні. Проте в законодавстві відсутнє чітке і системне закріплення правових форм реалізації права власності, а їх регулювання має непослідовний та фрагментарний характер, характеризується наявністю суперечливих норм та неконкретністю їх змісту.

Актуальність обраної проблематики при значній кількості вагомих наукових досліджень щодо різних аспектів реалізації права власності водночас модернізація національного законодавства, розширення об'єктів права власності і змісту правомочностей власників роблять необхідним проведення комплексного і системного дослідження загальних правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, незалежно від видів майна та його економічних форм.

Крім того, сьогодні Україна переживає надскладний період у зв'язку із введенням через російську агресію на її території воєнного стану, що безперечно впливає на всі сектори економіки та регіони. Прямі військові дії, окупація, ракетні обстріли, блекаути – це все очевидні фактори впливу, поряд із якими йдуть і побічні проблеми економіки, як-то дефіцит бюджету, зміна торговельного балансу, девальвація тощо. В свою чергу український бізнес повинен маневрувати в зазначених вкрай тяжких умовах, намагається робити релокацію до більш безпечних регіонів, намагаючись мінімізувати ризики та триматися «на

плаву», розвивається, зберігає робочі місця, сплачує податки та донатить. Отже, зі свого боку й держава повинна створювати відповідні умови для розвитку та підтримки бізнесу, а не просувати в умовах війни «руйнівні» законопроекти, які матимуть своїм негативним наслідком повномасштабну дестабілізацію соціально-економічної та правової системи України. Зокрема, мова йде про законопроект № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», негативним наслідком ухвалення якого під час війни може стати повномасштабна дестабілізація соціально-економічної та правової системи України.

Саме тому забезпечення належного правового регулювання суспільних відносин в різних сферах в період дії воєнного стану, зокрема в сфері здійснення господарської діяльності та впорядкування змісту господарських відносин є одним із пріоритетних завдань нашої держави. В силу зазначених факторів дисертаційне дослідження правових форм реалізації права власності у сфері господарювання є необхідним та своєчасним.

На основі викладеного можна стверджувати, що обрана тема дисертаційної роботи є актуальною і важливою для здійснення та реалізації права власності у сфері господарювання. Дисертаційне дослідження спрямоване на досягнення важливої для юридичної науки *мети*, яка полягає в обґрунтуванні нових науково-теоретичних положень щодо правових форм реалізації права власності у сфері господарювання та розроблено пропозиції з удосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Досягненню поставленої мети сприяють завдання дисертаційної роботи, які вдало сформульовані, обумовлюють зміст дисертаційного дослідження та фокусують на майбутніх результатах роботи.

Дисертаційна робота має зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Зокрема, це дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса у межах теми «Господарсько-правове та адміністративно-правове забезпечення сталого розвитку» (ДР №:0122U002339 від 15 квітня 2022 р.), за яким дисертантом здійснено науково-

теоретичну розробку правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, визначено шляхи подальшого удосконалення законодавства та практики його застосування у цій сфері.

Дисертаційну роботу підготовлено та оформлено відповідно до вимог, встановлених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертацію виконано державною мовою, виклад думок автора характеризується логікою та послідовністю, у роботі відсутні стилістичні та граматичні помилки, дослідження має цілісний та завершений вигляд.

Серед найбільш важливих наукових результатів, що вказують на цінність проведеної дослідницької роботи, можна виокремити такі:

Уперше:

обґрунтовано визначення поняття реалізації права власності у сфері господарювання як гарантованого законом здійснення учасником господарських відносин правомочностей власника щодо належних йому сукупності речей та інших цінностей, що можуть використовуватися, використовуються або виробляються в господарській діяльності, яке знаходить вираз у відповідних правових формах з метою задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання;

обґрунтовано, що умови реалізації права власності відображаються у законодавчо закріплених межах, обмеженнях та заборонах щодо здійснення правомочностей власника у сфері господарювання, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища, і сприяють дотриманню принципу належної обачності щодо прав людини під час ведення господарської діяльності, закріпленого у Керівних принципах ООН з бізнесу і прав людини;

розроблено сучасну концепцію правових форм реалізації права власності в сфері господарювання, яка визначає внутрішній зміст і зовнішній вираз засновницьких, організаційно-управлінських та розпоряджувальних правомочностей власника; охоплює питання використання і вибуття майна з

власності для забезпечення повноти прав власника й надання їм юридичного значення в процесі господарської діяльності; передбачає поділ правових форм на: 1) заснування господарської організації або організації господарської діяльності в інших організаційно-правових формах; 2) користування і розпорядження майном під час провадження господарської діяльності задля отримання (вилучення) цінності з нього; 3) укладання договору щодо передання майна у власність або користування, або щодо забезпечення виконання господарських зобов'язань; враховує синергетичну роль правових форм у взаємодії між суб'єктивним правом власності та правовим режимом майна.

Удосконалено положення щодо:

аксіологічного значення правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом уточнення, що її змістом є прямо встановлений або не заборонений законом спосіб здійснення правомочностей власника, що гарантує реалізацію права власності та забезпечує дотримання умов його реалізації, а її зовнішнім виразом є відповідна правова модель, які разом надають діям власника юридичного значення і забезпечують задоволення його інтересу в досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання, зокрема шляхом державного примусу;

сутності договору як правової форми реалізації права власності шляхом обґрунтування його дуальної природи, зокрема визначення змісту здійснення власником правомочності розпорядження майном та забезпечення дотримання встановленого або дозволеного законом зовнішнього виразу дій власника;

місця засновницьких повноважень власника майна шляхом обґрунтування, що їх здійснення на відміну від організаційно-управлінських повноважень знаходиться поза межами організаційно-господарських правовідносин і зобов'язань та внесення пропозиції змін до ст. 176 ГК України щодо їх включення до організаційно-господарських зобов'язань;

суб'єктів здійснення організаційно-управлінських повноважень через уточнення, що ці повноваження здійснюються власником майна безпосередньо або шляхом участі в загальних зборах, або шляхом створення інших органів управління господарської організації та наділення їх певною частиною

організаційно-управлінських повноважень;

правової природи застави з уточненням, що передання майна в заставу виступає договірною формою реалізації права власності у сфері господарювання, яка опосередковує здійснення правомочності розпорядження майном шляхом відчуження з відкладальною умовою, та пропозицією поширення на договори застави режиму значного правочину.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

поняття реалізації права власності у сфері господарювання шляхом конкретизації його правових характеристик: 1) гарантоване законом здійснення учасником господарських відносин правомочностей власника щодо належних йому сукупності речей та інших цінностей; 2) вираження у певних правових формах; 3) залежність від суб'єктно-об'єктного складу права власності; 4) спрямованість на задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання;

змісту реалізації права власності у сфері господарювання з конкретизацією, що він охоплює цілеспрямовані рішення та дії щодо здійснення власником панування над сукупністю речей та інших цінностей, використання їх корисних властивостей і привласнення отриманих результатів, визначення юридичної та/або фактичної долі власного майна з отриманням фінансового або іншого зиску;

гарантій реалізації права власності у сфері господарювання з виокремленням таких їх видів: 1) непорушність права власності; 2) здійснення правомочностей власника на свій розсуд, у власних інтересах та з власною метою; 3) забезпечення рівних умов здійснення права власності; 4) захист права власності;

організаційно-установчих повноважень щодо реалізації права власності з конкретизацією, що це сукупність прав та обов'язків економічного спрямування, які здійснюються самостійно або разом з іншими власниками та охоплюють: 1) засновницькі повноваження щодо організації провадження господарської діяльності в обраній організаційно-правовій формі та 2) управлінські повноваження щодо цілеспрямованого впливу на провадження господарської

діяльності, що прямо або опосередковано стосується майнової основи господарювання;

правових аспектів заснування господарських організацій шляхом конкретизації підстави, змісту, порядку здійснення та значення цієї правової форми реалізації права власності у сфері господарювання;

правового статусу засновника з обґрунтуванням, що особливості його статусу порівняно з учасником товариства полягають у тому, що він має первісне право на визначення розміру статутного капіталу і часток у ньому, конкретизацію вимог до його формування, та обов'язок внести майно як вклад до статутного капіталу господарської організації;

організаційно-управлінських повноважень як правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом конкретизації, що вони являють собою цілеспрямоване здійснення під час провадження господарської діяльності прав та обов'язків щодо майна, яке складає майнову основу господарювання, зокрема збереження майна, вилучення його корисних властивостей та привласнення отриманих результатів, контроль його стану, визначення фактичної та/або юридичної долі майна з метою задоволення інтересу власника у досягненні економічної та/або соціальної мети господарювання;

юридичної характеристики господарських договорів щодо передання майна у власність або користування як правової форми реалізації права власності у сфері господарювання шляхом обґрунтування, що вони: є формою опосередкування рішень щодо розпорядження майном; належать до складних форм реалізації права власності; призводять до зміни власника майна або тимчасового припинення правомочностей власника; спрямовані на досягнення економічної мети у вигляді отримання доходу або іншого господарського результату; забезпечують динаміку права власності у сфері господарювання;

акту приймання-передання майна, який укладається на виконання договору про передання майна у власність або користування, шляхом додаткової аргументації, що він є елементом договору як юридичного факту та слугує для фіксування моменту припинення правомочностей у власника майна, якщо інший момент не встановлено законом або договором;

практики застосування законодавства щодо значних правочинів шляхом обґрунтування її помилковості і доведення, що сформована судова практика щодо фактичного позбавлення учасників товариства можливості оскаржити правочин, учинений з порушенням порядку надання згоди на його вчинення, обмежує участь цих осіб у реалізації права власності у сфері господарювання, зокрема усуває загальні збори товариства від прийняття управлінського рішення щодо майна товариства;

публічно-приватного партнерства у відносинах власності з конкретизацією, що це форма співробітництва публічних і приватних власників, яка має економічний зміст, оскільки базується на об'єднанні майнових та інших ресурсів, спільних інтересах і взаємовигідних умовах, та правову форму господарського договору, та узагальненням юридично значимих характеристик ППП як договірної форми реалізації права власності у сфері господарювання.

Наукова обґрунтованість вищенаведених результатів дисертаційного дослідження досягається за рахунок повного та всебічного дослідження наукових та інших джерел, перелік яких склав 291 найменування. В основу проведеного наукового дослідження покладено аналіз наукової літератури, чинного та перспективного законодавства, широкого масиву судової практики, представленої рішеннями судів різних інстанцій.

Наукова обґрунтованість отриманих у ході дисертації результатів також досягається за рахунок використання загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, а саме: діалектичного, формально-логічного, системно-структурного, логіко-юридичного, порівняльно-правового, статистичного та інших методів пізнання. Зокрема, у роботі вдало використаний статистичний метод, за допомогою якого проведено аналіз правозастосовчої практики щодо реалізації права власності у сфері господарювання. З використанням порівняльно-правового методу здійснено співставлення положень законодавства України та деяких іноземних держав при дослідженні питань заснування господарських організацій, здійснення організаційно-управлінських повноважень, публічно-приватного партнерства.

Широкий спектр використаних методів наукового дослідження

підтверджує, що здобувач наукового ступеня на високому рівні оволодів методологією наукової діяльності.

Високий рівень виконання поставлених мети і завдань наукового дослідження дозволяє стверджувати, що рецензована дисертація є першим дослідженням, в якому комплексно розглядаються питання щодо правових форм реалізації права власності у сфері господарювання, а отримані результати заповнюють теоретичні прогалини щодо вказаної проблематики, збагачують юридичну науку та мають практичну цінність. Результати дослідження, представлені як пропозиції з удосконалення законодавства у вигляді проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України та деяких законів України щодо удосконалення регулювання відносин власності» та пояснювальної записки до нього (Додаток А). Викладені законодавчі пропозиції будуть враховані у подальшій законотворчій роботі (довідка № 449/01-99 від 11.10.2024 р., видана народним депутатом України Іриною Никорак (Додаток В)). Крім того, результати даного дисертаційного дослідження можуть враховуватися та використовуватися у правозастосовній практиці, зокрема для вдосконалення практики застосування законодавства у сфері господарювання при реалізації права власності шляхом використання певних правових форм (Методичні рекомендації щодо реалізації права власності суб'єктами господарювання (Додаток Б); акт впровадження № 24/10-03 від 14.10.2024 р. Адвокатського об'єднання «ЕВЕРЛІГАЛ» (Додаток Г), довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження № 14/10-919 від 14.10.2024 р. ТОВ «ЗАММЛЕР Україна» (Додаток Д)). Основні положення дисертації, висновки і пропозиції можуть бути використані в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Господарське право» та «Корпоративне право» (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження № 18-24/12.0-24 від 25.09.2024 р. (Додаток Е)) та у науково-дослідній роботі – дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень правових проблем реалізації права власності у сфері господарювання.

Дисертантом дотримано вимоги щодо висвітлення результатів дисертаційного дослідження. Так, основні результати дисертації викладено у п'яти статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б». Також результати дисертації апробовано на шести науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня, за результатами участі яких опубліковано шість тез доповідей.

У дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено академічного плагіату.

Викладеним засвідчується високий науковий рівень дисертаційної роботи та наукових публікацій. У дисертації представлено нові наукові результати, які є достатньою мірою обґрунтованими і вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, зокрема науки господарського права.

Отже, позитивно оцінюючи змістовність наукового дослідження, підтверджуючи цілісність і логічність його структури, враховуючи обґрунтованість та високий рівень наукових висновків і пропозицій, їх практичну цінність, ступінь апробації й впровадження основних результатів, дисертаційна робота *Пашиніна Олександра Анатолійовича на тему «Правові форми реалізації права власності у сфері господарювання»* відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, які висуваються до дисертації та наукових результатів на здобуття наукового ступеня доктора філософії і викладені у пунктах 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Наталія ЩЕРБАКОВА